

SOCIO-DEMOGRAPHIC ISSUES IN ROMANIA AFTER ITS ACCESSION TO THE EUROPEAN UNION

PROBLEME SOCIO-DEMOGRAFICE ALE ROMÂNIEI DUPĂ ADERAREA LA UNIUNEA EUROPEANĂ

Ciprian IFTIMOAEI¹

Abstract

Following Romania's accession to the European Union (January 1, 2007), a number of social and demographic problems continued to persist and even amplify under various forms of manifestation. Contrary to the expectations of the population, poverty remained at a relatively constant level. At the time of EU accession, the relative poverty rate was 24.6%, and after a decade of European integration, the relative poverty rate was 23.7%. Romania remains one of the poorest EU member countries. This fact led to a massive migration of Romanians to the countries of the community area. In the year of EU accession, 544074 Romanians emigrated to Western Europe and North America. In 2017, a number of 219327 Romanians temporarily emigrated, and this trend will continue in the coming years. Over 85% of Romanian emigrants are economically active persons (aged 15-64) and are at risk of fertility.

Migration is a strongly conditioned socio-economic phenomenon, poverty and low standard of living compared to the average level in EU-28 being among the determining causes of this socio-demographic phenomenon. Also, the external migration has as a consequence the depopulation (the decrease of the population number), the demographic aging and, last but not least, it generates a shortage of labor force. Currently, Romania is experiencing a crisis of the skilled workforce, even though the employment rate is about 60% of the people between the ages of 15 and 64.

This paper aims to analyse from a statistical viewpoint the socio-demographic problems (poverty, external migration, decreasing birth rate, demographic aging, the crisis of workforce) that Romania faces after joining the European Union, using statistical data provided by National Institute of Statistics –Romania, Eurostat and other international official statistics providers.

Key words: poverty, external migration, depopulation, demographic aging, labour force.

JEL: J18.

1. Introducere în problemele socio-demografice ale României

Aderarea României la Uniunea Europeană a fost privită de majoritatea românilor cu speranța că multe din problemele socioeconomice cu care se confruntau își vor găsi rezolvarea sau măcar ameliorarea. Deși România a primit confirmarea politică a închiderii capitolelor de negociere în vederea aderării la UE la Consiliul European de la Bruxelles din decembrie 2004, au rămas o serie de restanțe în implementarea *aquis*-ului comunitar, în special la capitolele „justiție și afaceri interne”, „economie și piața internă” considerate funcționale, dar necompetitive.

Aderarea României la UE devenită efectivă la 1 ianuarie 2007 a fost urmată de o serie de măsuri specifice pentru a remedia anumite deficiențe în domenii ca siguranța alimentelor, gestionarea fondurilor pentru agricultură și dezvoltare rurală, reforma sistemului judiciar și lupta împotriva corupției. După mai bine de un deceniu de integrare europeană, persistența mecanismului de cooperare și verificare pe justiție (MCV) reprezintă o confirmare a faptului că România nu reușește să convingă oficialii Comisiei Europene de consistența progreselor făcute în acest domeniu, de faptul că Justiția din România este independentă și eficientă în combaterea corupției la nivel înalt.

Controversele politice pe tema justiției constituie dominantă unei stări care conflictualizează elitele politice românești și se prelungește sub diverse forme și în societatea civilă. După o perioadă de consens politic relativ, generat de efortul din perioada pre-aderării la NATO și la UE (2003-2007), democrația românească a intrat într-un proces de „eroziune” marcat de conflictul din cadrul puterii executive, dintre președintele țării și primul-ministru.

¹ Associated Lecturer, PhD, Faculty of Philosophy and Social-Political Sciences, “Alexandru Ioan Cuza” University, Iași, Romania; Deputy Director, Iași County Directorate for Statistics - National Institute of Statistics, Iași, Romania, Ciprian.Iftimoaie@iasi.insse.ro

La 1 ianuarie 2019, România a preluat exercitarea președinției rotative a Consiliului Uniunii Europene pentru o perioadă de 6 luni, într-un an electoral marcat de convulsii politice interne, polarizate între guvern *versus* președintele țării. La nivel european se manifestă o serie de fricțiuni între actori statali ca Franța și Germania, pe de o parte, și Marea Britanie, pe de altă parte, în legătură cu „Brexit”-ul cu sau fără acord, la termen sau cu prelungirea termenului de ieșire din UE.

Exercitarea președinției Consiliului UE a reprezentat un examen de maturitate pentru Guvernul României în câteva domenii prioritare: Europa convergenței, Europa siguranței, Europa-actor global, Europa valorilor comune. Din punct de vedere cantitativ, exercitarea președinției Consiliului UE de către România poate fi cuantificată astfel: 90 de dosare legislative finalizate și aproximativ 2500 de evenimente și reuniuni organizate, adoptarea a 84 de Concluzii ale Consiliului UE pe multiple teme de interes comun. Din punct de vedere calitativ, au fost apreciate contribuțiile președinției României în domeniul financiar, energetic, social, digital, relații externe. Sub președinția României au avansat negocierile politice pentru viitorul Cadru Financiar Multianual 2021-2027 și au fost finalizate negocierile pe o serie de dosare legislative care vizau consolidarea Uniunii Bancare și Uniunii Piețelor de Capital. Din perspectiva Uniunii Energiei, s-a formulat un amendament la Directiva UE privind Gazele Naturale care va asigura o reglementare unitară și transparentă privind interconectările la rețelele de gaze ale unor state terțe.

Pe dimensiunea socială a Uniunii, președinția României a reușit să obțină un consens pentru înființarea Autorității Europene pentru Muncă. În domeniul migrației, eforturile României s-au centrat pe reforma politicii europene de azil și migrație. În condițiile unor divergențe pronunțate pe această temă, negocierile au avansat în special pe Directiva referitoare la returnare și perfectarea unor aranjamente temporare pentru migranți. În acest context, au fost finalizate negocierile privind implementarea rețelei europene a ofițerilor de legătură pe probleme de migrație (*sursa*: <https://www.romania2019.eu>).

Dacă în relația cu UE și NATO, prestația României este pe ansamblu apreciată, mai ales datorită contribuției experților români în afaceri europene și internaționale și a efortului în materie de apărare și securitate comună, pe plan intern s-au acumulat o serie de probleme sociodemografice care, fără exagerare, putem spune că afectează siguranța națională pe dimensiunea socială și economică. În anul 2007, sărăcia afecta un sfert din populația României, iar după un deceniu de integrare europeană această problemă persistă cu variații ne semnificative. Potrivit Eurostat, peste 28% dintre tinerii angajați din România se afla în risc de sărăcie, în anul 2017. Conform aceluiași birou european de statistică, 41,7% dintre românii cu vârste mai mici de 18 ani (copii și tineri), sunt supuși riscului de sărăcie sau excluziune socială. De asemenea, sărăcia afectează într-o măsură mai mare copiii comparativ cu adulții sau vârstnicii. Conform unui raport al World Vision România, în anul 2018, un copil din nouă mergea la culcare flămând. Copiii din unele zone rurale continuă să sufere din cauza alimentației precare, din care lipsesc proteinele de origine animală (carne, lapte și ouă).

Sărăcia, șomajul ridicat, puterea de cumpărare scăzută din perioada premergătoare aderării la UE au determinat migrația masivă a cetățenilor români către țări cu economii solide și prospere în căutarea unui trai mai bun sau pentru oportunități socioprofesionale mult mai generoase decât în țara de origine. Odată cu eliminarea obligativității obținerii vizelor Schengen pentru călătoriile în spațiul comunitar, dar mai ales după aderarea la UE, migrația externă a românilor a explodat pur și simplu. În anul aderării la UE (2007), peste jumătate de milion de români au plecat în străinătate. Migrația este un fenomen sociodemografic puternic condiționat economic, sărăcia și precaritatea salarizării fiind printre cauzele determinante în zonele în care nu se manifestă alte probleme în genul conflictelor politice, militare etc.

Sărăcia determină migrația, iar migrația conduce la depopularea orașelor și satelor contribuind totodată la îmbătrânirea populației. În anul 2017, aproximativ un sfert de milion de români au emigrat pentru o perioadă mai mare de 12 luni, iar 85% din acest stoc de emigranți este constituit din persoane active economic, având vârste cuprinse între 15 și 64 de ani. Scăderea

natalității și migrația externă sunt cauzele principale care au condus la scăderea volumului populației.

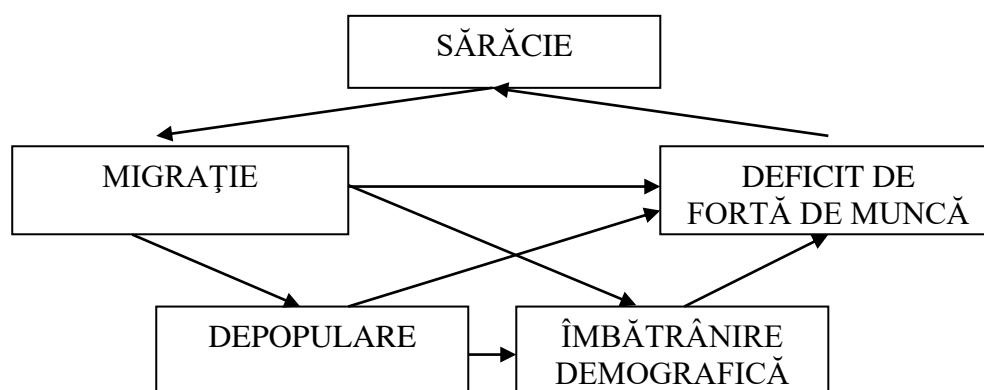
Depopularea și îmbătrânirea populației sunt cele două fațete ale declinului demografic al României după 1990. În anul 1990, populația României însuma peste 23,2 de milioane de locuitori, iar în anul 2018, populația stabilă și-a redus efectivul la 19,5 milioane de locuitori. În anul 1990, ponderea persoanelor vârstnice în totalul populației era de aproximativ 10%, iar la nivelul anului 2018, procentul vârstnicilor depășea 19%, ceea ce înscrie și România în rândul țărilor îmbătrânite demografic.

Declinul demografic (scăderea natalității, migrația externă, îmbătrânirea populației) are drept consecință reducerea segmentului populației active economic, cu vârste între 15 și 64 de ani, care formează forța de muncă a unei țări. Reducerea șomajului din ultimii ani (2,92% rata șomajului înregistrat în evidențele Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă – ANOFM, în luna mai 2019) s-a realizat și pe fondul migrației masive a forței de muncă, nu numai datorită cererii de forță de muncă într-o perioadă de creștere economică. Tot mai des, voci din sectorul privat și mediul asociativ reclamă „o criză a forței de muncă”, deși, în anul 2018, rata de ocupare a populației în vârstă de 20-64 ani a fost de 69,9%, la o distanță de 0,1 puncte procentuale față de ținta națională de 70% stabilită în contextul Strategiei Europa 2020.

Conform balanței forței de muncă realizată de Institutul Național de Statistică (INS), în anul 2018, pentru județul Iași – cel mai dezvoltat din regiunea Nord-Est, rata de ocupare era de 54,5% din totalul resurselor de muncă. Cauzele acestei situații ar trebui căutate și în zona migrației sezoniere („de vară”) care nu este măsurată de statistica oficială, în munca nefiscalizată („la negru”), precum și la segmentul de tineri care nu învață, nici nu muncesc (*non-employment, non-educational, non-training* – NEETs). Prin urmare, mai degrabă ne referim la un deficit de forță de muncă cu anumite calificări cerute de angajatori (programatori, lucrători în construcții, în agricultură etc.), decât la o criză a forței de muncă.

Sărăcia, migrația externă, depopularea, îmbătrânirea demografică și deficitul forței de muncă sunt probleme sociodemografice care sunt plasate în relații de cauzalitate unele față de altele, după cum se prezintă în figura următoare:

Figura 1. Relații de cauzalitate între problemele sociodemografice

Această lucrare își propune o analiză statistică a problemelor sociodemografice (sărăcia, migrația externă, depopularea, îmbătrânirea demografică, criza forței de muncă) cu care se confruntă România după aderarea la Uniunea Europeană, pe baza datelor furnizate de INS, Eurostat și alți producători internaționali de statistici.

Consecințele migrației externe a românilor după aderarea la UE au făcut obiectul unei analize statistice realizate în cursul anului 2018, în regim de coautorat. Atunci, printr-o analiză de regresie am arătat că din punct de vedere statistic există o legătură puternică între migrația externă și îmbătrânirea populației, după cum există o legătură între migrația externă și scăderea populației active (Baciu & Iftimoaei, 2018a). În lucrarea de față vom reanaliza fluxurile de migrație externă

temporară și definitivă pe baza ultimelor date furnizate de INS pentru a pune în evidență tendința acestui fenomen.

Îmbătrânirea demografică a fost tratată printr-o analiză comparativă Franța-România, pe baza datelor furnizate de Eurostat (Iftimoaei, 2018). Reluând câteva aserțiuni din lucrarea respectivă, vom analiza consecințele sociale și economice ale îmbătrânirii demografice, punând în evidență scăderea efectivului populației active economic. În ultima secțiune a lucrării, pe baza analizei balanței forței de muncă, vom încerca să aflăm un răspuns la așa-numita criză a forței de muncă din România.

2. Statistica sărăciei în România după aderarea la UE

Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă, adoptată de ONU în 2015, printre statele semnatare fiind și România, asumă ca obiectiv de dezvoltare eradicarea sărăciei sub toate formele și în toate contextele în care se manifestă (ODD 1). Peste 700 de milioane de oameni reprezentând 10% din populația globului trăiesc în sărăcie severă și se luptă pentru supraviețuire. A avea un loc de muncă nu garantează ieșirea din starea de sărăcie. Potrivit statisticilor ONU, 8% din lucrătorii și familiile acestora de pe tot cuprinsul globului sunt afectați de sărăcie severă.

Oamenii trebuie eliberați de sub tirania foametei susține un alt obiectiv de dezvoltare durabilă (ODD 2) din Agenda 2030. Cu toate că s-au făcut unele progrese la nivel global în atingerea obiectivelor de dezvoltare durabilă, sărăcia rămâne o problemă greu de rezolvat.

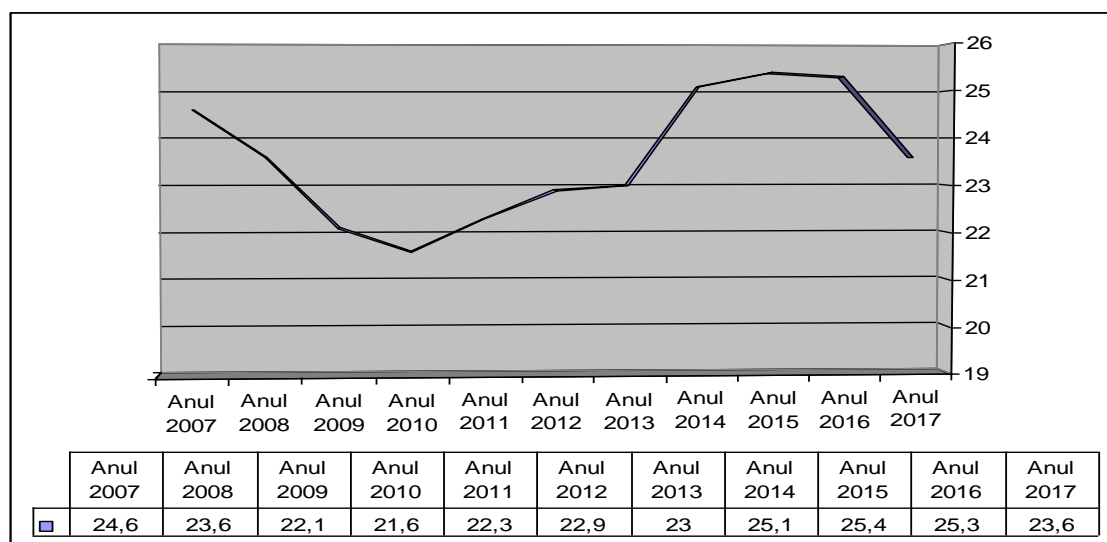
Dintotdeauna România s-a confruntat cu problema sărăciei, iar românii au fost nevoiți să apere „sărăcia și nevoile și neamul”, cum spune un vers celebru din „Scrisoarea III” de Mihai Eminescu. Sărăcia copiilor, sărăcia din mediul rural, sărăcia celor din industria grea sau extractivă, sărăcia periferiilor urbane sunt tot atâtea forme ale acestei probleme sociale care însoțesc românii de-a lungul istoriei.

În lucrarea de față, voi prezenta o serie de indicatori statistici care descriu sărăcia și deprivarea materială, fundamentați de Eurostat pentru a asigura comparabilitatea între țările membre UE-28. INS desfășoară Ancheta privind Calitatea Vieții (ACAV) ale cărei rezultate servesc la calcularea indicatorilor care descriu starea de sărăcie și excluziune socială și Ancheta Bugetelor de Familie (ABF) care asigură informațiile necesare pentru evaluarea veniturilor, cheltuielilor și consumului populației.

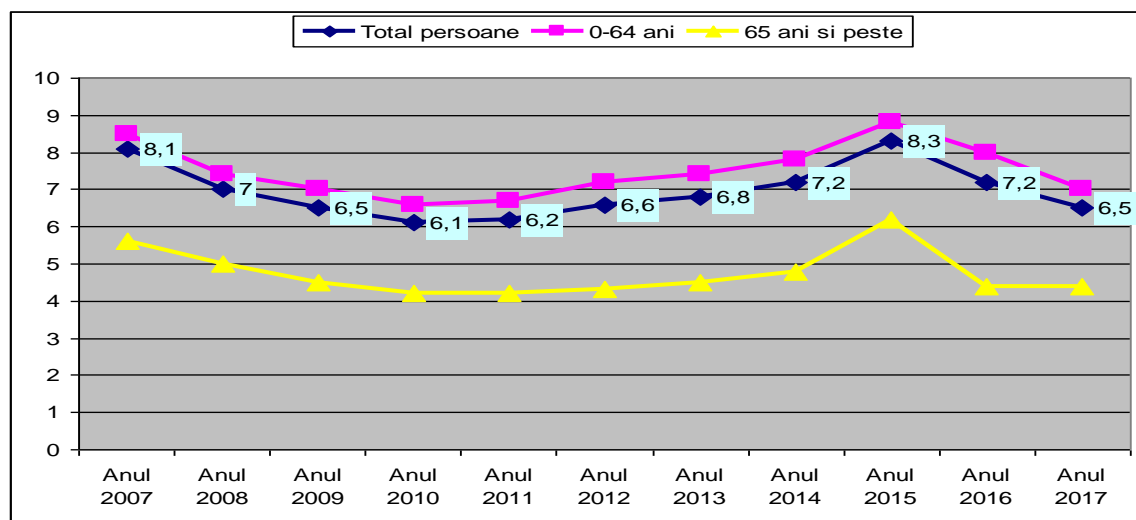
Pentru măsurarea sărăciei relative se utilizează un set complex de indicatori statistici care descriu dimensiunea, incidența, profilul și gravitatea fenomenului sărăciei din fiecare țară, asigurând comparabilitatea la nivel internațional. Indicatorul principal îl constituie venitul bănesc disponibil al unei persoane, într-un anumit moment de timp. Prin intermediul acestei metode se determină persoanele ale căror resurse sunt mai mici decât ale restului populației, prin raportare la un prag al sărăciei, care mai este numit și „linie a sărăciei”.

Pragul de sărăcie se stabilește la nivelul de 60% din valoarea medianei veniturilor disponibile pe adult-echivalent. De exemplu, în anul 2017, pentru România, pragul sărăciei relative, adică venitul bănesc pe adult-echivalent în raport cu care o persoană (cu un venit inferior pragului) poate fi considerată săracă era de 7388 lei.

Rata sărăciei relative se definește ca fiind ponderea persoanelor sărace în totalul populației. Se consideră sărace persoanele din gospodăriile care au un venit disponibil pe adult-echivalent (inclusiv sau exclusiv contravaloarea consumului din resurse proprii) mai mic decât nivelul pragului de sărăcie. Acest indicator statistic mai este întâlnit și sub denumirea de „rata riscului de saracie”. După un deceniu de integrare europeană, rata sărăciei relative în România a scăzut doar cu un punct procentual: de la 24,6% în anul 2007, la 23,6% în anul 2017. În valori absolute, numărul românilor aflați în sărăcie, corespunzător ratei de 23,6%, a fost de 4.646.000 de persoane. În alți termeni, aproximativ un sfert dintre locuitorii României trăiau într-o gospodărie ale cărei venituri erau mai mici decât pragul stabilit la nivelul de 60% din mediana veniturilor disponibile pe adult-echivalent.

Figura 2. Rata sărăciei relative în România (2007-2017)

Persoanele vârstnice sunt mai puțin afectate de sărăcie decât celelalte segmente de vârstă (copiii, tinerii și adulții). Dacă pentru segmentul de vârstă 0-17 ani rata sărăciei relative era de 32,2% în anul 2017, la segmentul cu vârste între 18 și 64 de ani rata sărăciei relative era de 21,9%, iar la segmentul de 65 de ani și peste, rata sărăciei relative era de 20%.

Figura 3. Rata sărăciei relative pe segmente de vârstă

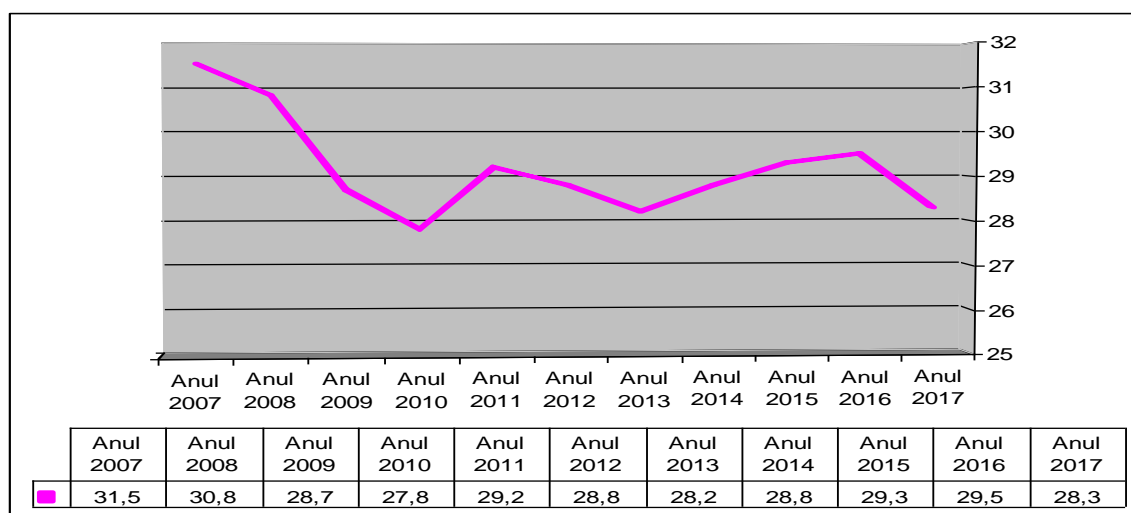
O posibilă explicație a ratei sărăciei relative mai mici la persoanele vârstnice ar fi că nevoile educaționale, culturale, sociale etc. sunt ceva mai restrânse în raport cu veniturile pe care le obțin din pensii sau alte surse care sunt relativ constante în raport cu veniturile disponibile pentru celelalte segmente de vârstă. Femeile sunt mai afectate de sărăcie în comparație cu bărbații, diferența fiind de un punct procentual: rata sărăciei relative la femei era de 24,2%, în anul 2017. Situația este ceva mai gravă în privința femeilor vârstnice din mediul rural. Cele mai pronunțate diferențe de gen le întâlnim la femeile din grupa 65 de ani și peste unde, în anul 2017, ratei sărăciei era cu 11,3 puncte procentuale mai mare decât la bărbați. Potrivit INS, această tenință s-a menținut în toată perioada 2014-2017.

Analiza sărăciei relative în profil regional arată că, în anul 2017, cele mai mari rate ale sărăciei s-au înregistrat în regiunile Nord-Est și Sud-Vest Oltenia (33,4%) și Sud-Est (29,6%), iar cea mai mică în București-Ilfov (6,1%).

Rata saraciei relative înainte de transferurile sociale se definește ca fiind ponderea persoanelor sărace (dupa metoda relativă de estimare) în totalul populației. Indicatorul se prezintă în două forme:

- rata sărăciei înainte de transferurile sociale, inclusiv pensiile (adică se scad din veniturile disponibile toate transferurile sociale permise, inclusiv pensiile);
- rata sărăciei înainte de transferurile sociale, exclusiv pensiile (adică se scad din veniturile disponibile acele transferuri sociale care nu sunt de natura pensiilor, acestea din urmă fiind păstrate în volumul veniturilor).

Figura 4. Rata sărăciei relative înainte de transferurile sociale, exclusiv pensiile

Din Figura 4 rezultă că rata sărăciei relative înainte de transferurile sociale, exclusiv pensiile, a scăzut în perioada 2007-2017, de la nivelul de 31,5% la 28,3% din totalul populației României. Totodată, remarcăm faptul că, dacă statul nu ar interveni prin măsuri asistențiale sub forma transferurilor sociale, rata sărăciei relative ar fi cu aproximativ 5 procente mai mare, care rezultă din diferența dintre nivelul ratei sărăciei relative înainte de transferurile sociale (28,3%) și rata sărăciei relative (23,6%), corespunzătoare anului 2017.

Potrivit calculelor INS, dacă în anul 2017 nu s-ar fi plătit pensiile și celelalte transferuri sociale, aproape jumătate din populație (47,5%) s-ar fi situat sub pragul sărăciei relative și în mod evident situația s-ar fi înrăutățit în cazul persoanelor vârstnice (65 de ani și peste) care, într-o proporție de 84,1%, ar fi fost în stare de sărăcie relativă.

Pentru a completa descrierea sărăciei prin prisma veniturilor deținute de populație, statistica apelează la o serie de indicatori de „profundzime” după cum urmează: indicele inegalității veniturilor, deficitul median relativ și coeficientul Gini.

Indicele inegalității veniturilor este raportul dintre quintila superioară și quintila inferioară și estimează de câte ori sunt mai mari veniturile disponibile pe adult-echivalent obținute de toate persoanele din quintila 5 (cele mai bogate) față de veniturile obținute de persoanele din quintila 1 (cele mai sărace), ale distribuției populației după venitul disponibil pe adult-echivalent. Quintila reprezintă o cincime (20%) din totalul persoanelor cuprinse în distribuție. Uneori, acest indicator este denumit și „raportul S80/S20”. În perioada post-aderare la UE (2007-2017), indicele inegalității veniturilor a evoluat de la de 6,1 înregistrat în anul 2010 la 8,3 în 2015. În anul aderării la UE - 2007, acest indice a înregistrat valoarea 8,1, iar după 10 ani de integrare europeană a coborât la 6,5, în anul 2017, ceea ce arată o scădere a inegalității dintre quintila celor mai bogați din societate față de quintila celor mai săraci.

Un alt indicator de profundzime a sărăciei este deficitul median relativ care măsoară distanța dintre venitul unei persoane sărace până la nivelul pragului de sărăcie (pragul de la care persoana ar

înceta să mai fie săracă) sau sporul de venituri pe care ar trebui să-l obțină această persoană pentru a ajunge la nivelul pragului, ieșind astfel din sfera sărăciei. Calculele INS arată că, în anul 2017, deficitul median relativ a fost de 34,5%, ceea ce înseamnă că persoanele sărace au avut în medie un venit bănesc disponibil care a reprezentat 65,5% din valoarea pragului de sărăcie stabilit pentru acest an. Pe ansamblu, deficitul median relativ este mai crescut la bărbați decât la femei, ceea ce înseamnă că persoanele sărace de sex feminin se situează la o distanță relativ mai mică față de pragul de sărăcie. În anul 2017, această diferență s-a accentuat cu 1,4 puncte procentuale (35,1% la bărbați față de 33,7% la femei). În perioada 2014-2017, deficitul median relativ de venituri cu care se confruntă populația săracă a avut un trend crescător până în 2015 (de la 34,6% până la 38,2%), din anul 2016 însă trendul a fost de scădere treptată, până la 34,5% în anul 2017.

Profunzimea sărăciei este evaluată și prin așa-numitul „coeficient Gini”, după numele statisticianului și sociologului italian Corrado Gini, utilizat încă din anul 1912. Acest indicator statistic arată care este procentul din totalitatea veniturilor populației care ar trebui redistribuit pentru a asigura o repartizare perfect egală între toți membrii unei societăți. Din punct de vedere matematic, coeficientul Gini poate lua valori cuprinse între 0 și 1 sau 0 - 100%). O valoare nulă ar însemna o egalitate perfectă a distribuției, adică toți cetățenii unei țări ar primi același nivel al venitului. Dacă coeficientul Gini ar avea valoarea 1 (100%), întreg venitul dintr-o țară ar fi realizat de o singură persoană. În realitate aceste două situații nu pot fi întâlnite, inegalitatea existând întotdeauna, valoarea sa fiind mai mică sau mai mare de la o perioadă la alta, sau de la o țară la alta. În România anului 2017, coeficientul Gini a avut valoarea 33,1%, ceea ce înseamnă că dispersia resurselor populației nu este foarte mare, prin raportare la valoarea de 0% care reprezintă egalitatea perfectă într-o societate.

În afară de indicatorii statistici care se bazează pe situația veniturilor populației, cercetătorii apelează și la o serie de indicatori care definesc starea de deprivare materială. Acest concept este operaționalizat în trei dimensiuni: 1) deprivarea materială de natură economică; 2) deprivarea materială în raport cu dotarea locuinței cu bunuri de folosință îndelungată; 3) deprivarea materială din punctul de vedere al condițiilor de locuire. Astfel, persoanele care declară că sunt afectate de una sau mai multe din elementele componente ale acestor dimensiuni, sunt considerate deprivare material din punct de vedere economic, al înzestrării cu bunuri de folosință îndelungată sau al condițiilor de locuit.

Potrivit INS, în anul 2017, persoanele care au suferit de una sau mai multe lipsuri de natura deprivării economice au avut o pondere foarte mare, de 73,9%. Această pondere s-a redus cu 3,3 puncte procentuale în ultimul an comparativ cu cea înregistrată în anul 2014.

În ceea ce privește deprivarea materială legată de înzestrarea cu bunuri de folosință îndelungată, populația reclamă mai ales lipsa autoturismului personal (29,8%) sau a unui calculator (15,0%). Datele INS descriu o tendință de scădere a deprivării legată de dotarea cu bunuri pentru utilizare îndelungată. În anul 2017, comparativ cu anul 2014, diferența a fost de 7,3 puncte procentuale a ponderii persoanelor care au autoturism personal și de 5,4 puncte procentuale a celor care au calculator.

În România anului 2017, problemele de locuit afectau mai mult de o treime dintre persoane (35,3%). Față de anul 2014, s-a înregistrat o scădere cu 5,5 puncte procentuale, dar situația nu poate fi considerată bună, conform aprecierii specialiștilor (INS, 2018).

Rata deprivării materiale severe arată ponderea persoanelor peste 18 ani care se află în următoarele situații: nu își pot permite achitarea la timp a facturilor, o vacanță de cel puțin o săptămână departe de locuința de domiciliu, consumul de carne o dată la două zile, telefon, autoturism personal, asigurarea încălzirii adecvate a locuinței ș.a.m.d. În anul 2007, rata deprivării materiale severe era de 38,4%, iar la nivelul anului 2017, a scăzut la 19,7%, ceea ce înseamnă o îmbunătățire a nivelului de trai.

Pentru caracterizarea stării de sărăcie, la nivelul Uniunii Europene, în cadrul Programului Europa 2020 de promovare a incluziunii sociale și reducere a sărăciei, a fost introdus un indicator

compozit – rata riscului de sărăcie sau excluziune socială (AROPE), care reprezintă ponderea în totalul populației a persoanelor aflate în risc de sărăcie sau excluziune socială. Persoanele care fac obiectul indicatorului AROPE sunt cele aflate în cel puțin una din următoarele situații: au venituri disponibile inferioare pragului de sărăcie; sunt în stare de deprivare materială severă; trăiesc într-o gospodărie cu intensitate foarte redusă a muncii.

În anul 2017, indicatorul AROPE a fost de 35,7%, valoare corespunzătoare unui număr de 7 milioane persoane. Se constată o descreștere a indicatorului, față de anul 2016 fiind cu 3,1 puncte procentuale mai mic. În comparație cu celelalte state din UE-28, nivelurile relative estimate pentru România sunt foarte mari, potrivit specialiștilor INS. Aceștia apreciază că indicatorul AROPE prezintă o situație mult mai nefavorabilă decât cea rezultată din analiza ratei de sărăcie propriu-zisă (35,7% față de 23,6% în anul 2017).

O atenție specială trebuie acordată ratei persoanelor cu vârste sub 60 de ani cu intensitate scăzută a muncii care reprezintă ponderea în totalul populației a persoanelor în vârstă de sub 60 de ani care trăiesc în gospodării cu intensitate foarte scăzută a muncii, adică gospodăriile în care adulții în vârstă de muncă desfășoară activități reprezentând mai puțin de 20% din potențialul de muncă în ultimul an. În ceea ce privește femeile cu vârste sub 60 de ani cu intensitate scăzută a muncii, ponderea acestora era în anul 2007 de 11% și a scăzut la 7,7% în anul 2017.

Analiza statistică a sărăciei la nivel național și în profil regional, în funcție de tipul gospodăriei, înainte și după transferurile sociale, sugerează posibile direcții de intervenție socială din partea actorilor naționali și locali: decidenți politico-administrativi, manageri de instituții care oferă servicii sociale, ONG-uri, mediul academic, asociații profesionale, filiale locale ale marilor centrale sindicale, asociații patronale.

3. Dimensiuni ale migrației externe după aderarea României la UE

Problematika migrației este atât de complexă încât preocupă un spectru larg de specialiști ai științelor sociale: demografi, sociologi, geografi, economiști, politologi sau specialiștii în relații internaționale. Academicianul Vladimir Trebici (1979) consideră că migrația trebuie tratată ca un veritabil „eveniment social” deoarece are „condiționare socială” și generează consecințe sociale, demografice și economice. Pe urmele demografului Vl. Trebici, sociologul și demograful Traian Rotariu (2009) afirmă că migrația este un „fenomen social total”, unul dintre cele mai complexe fenomene sociale prin determinanții sociodemografici și economici, precum și prin consecințele care afectează toate sferile vieții sociopolitice ale unui stat. Spre deosebire de fenomenele demografice care descriu mișcarea naturală a populației, tema migrației reprezintă „oia neagră a demografiei” (T. Rotariu, 2009, p. 146).

În ceea ce privește înregistrarea și contabilizarea nașterilor, deceselor, căsătoriilor și divorțurilor statele au demult sisteme informatizate de evidență și gestiune a bazelor de date. Cât privește identificarea, înregistrarea și monitorizarea persoanelor care își schimbă domiciliul, sistemele publice se confruntă cu problema identificării momentului în care acestea decid să se deplaseze dintr-un anumit loc într-altul. După cum constată T. Rotariu, nici cei care decid la un moment dat să plece în străinătate nu știu în cât timp vor petrece în afara țării în care își au domiciliul legal. Poate fi o migrație sezonieră „de vară” pentru completarea unor venituri, care, în funcție de oportunități, se poate prelungi în ceea ce se numește migrație temporară.

Migrația este definită ca un fenomen de mobilitate a populației în spațiul fizic sau geografic, constând în schimbarea permanentă a domiciliului unei persoane sau grup de persoane dintr-un loc într-altul, înțelegând prin acesta mișcarea dintr-o unitate administrativă în alta în interiorul aceleiași țări sau dintr-o țară în alta. (Trebici, 1979; Netedu, 2016; Jemna, 2017). Conceptul de migrație exclude din definiția sa deplasarea unor populații nomade dintr-o zonă în alta, persoanele reunite în astfel de comunități neavând un domiciliu înregistrat din punct de vedere administrativ (Jemna, 2017, p. 105).

Prin migrație internă se înțelege totalitatea deplasărilor unor persoane prin schimbarea domiciliului în cadrul aceleiași țări. În funcție de mediul de rezidență (rural/urban) putem vorbi despre migrația de la sat spre oraș (migrația rural-urbană) sau fenomenul invers (migrația urban-rurală). În cadrul migrației interne putem operaționaliza conceptele de migrație interjudețeană (în cadrul unui județ), migrație interregională (în cadrul unei regiuni istorice, geografice sau de dezvoltare economică), migrație dintr-un județ într-altul sau migrație de la o regiune mai puțin dezvoltată economică către un regiune sau un pol de dezvoltare economică (T. Rotariu, 2010).

Migrația externă (sau „migrația internațională”; cf. Jemna, 2017, p. 105) se referă la deplasarea persoanelor prin schimbarea domiciliului dintr-o țară în altă țară. Migrația externă (sau emigrația) este analizată în funcție de criteriul temporal rezultând emigrația temporară și emigrația definitivă. Despre această dimensiune a migrației externe ne vom ocupa îndeosebi în lucrarea de față: migrația externă după aderarea României la UE (2007-2017).

Conform metodologiei INS, prin emigrație definitivă se înțelege deplasarea cetățenilor români cu schimbarea domiciliului din România și stabilirea domiciliului pe teritoriul altui stat. Când utilizăm termenul de „domiciliu” ne referim la adresa declarată de o persoană ca fiind locuința sa principală, așa cum este trecută în actul de identitate (carte de identitate provizorie, carte de identitate, buletin) și după cum este luată în evidență de autoritățile administrative ale statului. Emigranții sunt cetățenii români care și-au stabilit domiciliul în străinătate, vârsta acestora fiind exprimată în ani împliniți. De exemplu, dacă un cetățean român are vârsta de 22 ani și 9 luni, în analiza demografică este considerată vârsta de 22 ani. Efectivul emigranților cu schimbarea de domiciliu este luat în calcul atunci când se stabilește populația după domiciliu sau așa-numita „populație legală”. Pentru calculul indicatorului „emigrația definitivă”, INS utilizează date furnizate de Ministerul de Interne, de la Direcția Generală de Evidență a Persoanelor și Gestiunea Bazelor de Date, precum și de la Direcția Generală de Pașapoarte.

Emigrația temporară înseamnă deplasarea cetățenilor români în străinătate pentru o perioadă de cel puțin 12 luni. Definiția utilizată de INS este următoarea: „emigrație (temporară, n.n.) înseamnă acțiunea prin care o persoană care a avut anterior reședința obișnuită pe teritoriul României încetează să mai aibă reședința obișnuită pe teritoriul acesteia pentru o perioadă care este sau se așteaptă să fie de cel puțin 12 luni”. Prin reședință obișnuită se înțelege locul în care o persoană își petrece perioada zilnică de odihnă, fără a include absențele temporare datorate plecării în concediu/vacanță, plecare la studii (mai puțin de 12 luni), deplasare în interes de serviciu (ex: delegare timp de 6 luni de zile la un punct de lucru din străinătate).

Împreună cu sporul natural negativ, fenomenul migraționist reprezintă o cauză importantă a scăderii constante a populației României. Percepția românilor despre evoluția pe termen scurt și mediu a indicatorilor economico-sociali determină o creștere alarmantă a plecărilor din țară. Aceste persoane doresc o îmbunătățire a nivelului calității vieții atât pentru ei cât și pentru familiile lor. Stabilitatea relațiilor de familie prin reîntregirea acestora în străinătate are de asemenea o influență importantă asupra soldului migraționist.

În primul an după aderarea României la Uniunea Europeană s-a consemnat vârful plecarilor în străinătate, 544074 persoane (o rată de emigrare de 25,7%) au ales să emigreze temporar în țări precum Italia și Spania. Începând cu anul 2008 s-a înregistrat un trend descendent al emigranților temporari, în anul 2012 s-a consemnat soldul migraționist cel mai redus, diferența dintre emigranți și imigranți fiind doar de 2920 persoane. Apoi, din anul 2014 s-a reluat trendul ascendent al celor care decid să plece în străinătate. În anul 2017, numărul emigranților temporari este la cel mai ridicat nivel înregistrat după anul 2009, deși la nivel macro-social se resimte o creștere a nivelului de trai exprimată prin creșterea câștigurilor salariale nete.

Tabelul 1. Structura pe categorii de vârstă a emigranților temporari români pentru perioada 2007-2017

Anul	0-19 ani	20-29 ani	30-39 ani	40-49 ani	50-59 ani	Peste 60 ani	TOTAL
2007	99257	189145	135248	79130	33928	7365	544074
2008	55240	105266	75270	44039	18882	4099	302796
2009	48448	84704	54038	36349	18181	4906	246636
2010	38947	68432	41966	28836	15039	4765	197985
2011	39807	67251	41584	27036	14630	5243	195551
2012	34672	56916	33446	25377	14399	5376	170186
2013	33248	52156	30569	24265	14787	6730	161755
2014	28787	55923	42004	26034	14249	5874	172871
2015	30340	79811	45730	23203	10316	5318	194718
2016	35531	75781	45819	32963	11374	6110	207578
2017	40476	69240	47137	35051	17700	9723	219327

Sursa: Baciu & Iftimoaei, 2018, conform bazei de date INS – TEMPO

În cazul emigranților definitivi se înregistrează o creștere substanțială de-a lungul celor 10 ani de după aderarea la Uniunea Europeană. De exemplu, în anul 2017, numărul emigranților definitivi a fost de 23156 persoane, spre comparație cu anul 2007 când numărul acestora era de 8830 persoane. Pentru a pune în evidență tendințele migrației pe sexe, am interogat baza de date INS-TEMPO Online în funcție de criteriul „emigranți definitivi pe sexe”. Din tabelul obținut, rezultă că migrația externă definitivă este mai accentuată la femei decât la bărbați.

Tabelul 2. Migrația definitivă pe sexe în câțiva ani de referință pentru evoluția României

	Nivelul raportării	Anul 1990	Anul 1997	Anul 2007	Anul 2017
		UM: Numar persoane			
Total	TOTAL	96929	19945	8830	23156
-	Regiunea NORD-EST	1761	1596	1522	4408
-	Iasi	381	457	341	1491
Masculin	TOTAL	46335	9423	3088	10198
-	Regiunea NORD-EST	:	758	526	1947
-	Iasi	:	212	135	702
Feminin	TOTAL	50594	10522	5742	12958
-	Regiunea NORD-EST	:	838	996	2461
-	Iasi	:	245	206	789

© 1998 - 2018 Institutul Național de Statistică - TEMPO

Datele reactualizate (definitive) de INS în 2019 pentru migrația externă temporară estimată pentru anul 2017 arată că 242.193 de români au părăsit țara pentru o perioadă mai mare de 12 de luni. Datele provizorii ale INS arată că, în anul 2018, un efectiv de 238.926 de români au emigrat temporar. Faptul că, aproximativ un sfert de milion de români au decis să părăsească România în 2017, dar și în 2018, ar trebui să constituie un semnal serios de alarmă. Dacă analizăm structura pe categorii de vârstă a emigranților, observăm că ponderea cea mai importantă este reprezentată de persoanele din grupa de vârstă 20-29 ani și din grupa 30-39 ani. Migrația ridicată în rândul tinerilor va avea ca efecte apariția de probleme importante la nivelul pieței forței de muncă și a sistemului de pensii în următorii ani. De asemenea, ia amploare și fenomenul îmbătrânirii demografice datorită schimbărilor în structură pe grupe de vârstă a populației.

Migrația externă (emigrația) afectează resursele de muncă ale unei țări, care reprezintă acea categorie de populație care dispune de ansamblul capacităților fizice și intelectuale în virtutea cărora desfășoară o activitate în una dintre ramurile economiei naționale. Migrația externă are efecte multiple, combinate și complexe care afectează întreg sistemul social. Din punct de vedere demografic este clar că, dacă dintr-o populație pleacă un segment însemnat al populației active,

atunci rata de mortalitate va crește, din cauza majorării segmentului populației vârstnice. De asemenea, migrația externă are o influență semnificativă și asupra fertilității populației unei țări ca România. Emigranții sporesc rata de fertilitate a țării de destinații, reducându-o pe cea a țării de plecare. O consecință extrem de gravă a migrației externe este legată de situația copiilor cu un părinte sau ambii părinți plecați la muncă în străinătate, lăsați în grija bunicilor, rudelor, familiei extinse sau chiar a unor apropiați.

4. Declinul populației României: rural versus urban

În 1990 România avea o populație de peste 23 milioane de persoane. În momentul aderării la UE (1 ianuarie 2007), populația stabilă a României era de 21.130.503 persoane. Conform datelor provizorii furnizate de INS la 1 ianuarie 2019, populația stabilă a țării era de 19.405.156 persoane. Fată de anul 2007, populația României a scăzut cu 1.725.347 persoane, care reprezintă 8,1% raportat la totalul populației la 1 ianuarie 2007. Proiecțiile demografice realizate de Comisia de Statistică a ONU arată că, până în anul 2050, populația României va scădea la aproape 16 milioane de locuitori.

În timp ce populația țării noastre îmbătrânește, natalitatea și fertilitatea sunt tot mai reduse. În momentul de față, proporția persoanelor vârstnice în totalul populației României depășește 17,79%, iar ponderea populației tinere în totalul populației a scăzut la 15,55%, ceea ce înseamnă că și țara noastră se înscrie în rândul țărilor europene cu populație îmbătrânită. Indicele de îmbătrânire demografică este de 114,3%, ceea ce înseamnă că la 114 persoane vârstnice (peste 65 de ani) avem 100 de persoane tinere (0-14 ani).

Îmbătrânirea populației este influențată și de scăderea natalității. Tinerii nu mai vor să aibă copii din diferite motive care țin de carieră, timpul petrecut la serviciu, venituri insuficiente, schimbarea valorilor sociale, alte concepții despre lume și viață. Scăderea natalității este influențată și de evoluția familiei românești, de vârsta medie la prima căsătorie, care a crescut simțitor datorită procesului de instruire publică, prelungirii școlarizării, precum și de noul comportament demografic generat de condițiile de viață ale societății românești.

Modelul actual al structurii și comportamentului familiei românești se caracterizează și prin creșterea persoanelor celibatate, precum și a fenomenului de amânare a căsătoriilor, în special la vârstele tinere. Modificări s-au produs și în ceea ce privește comportamentul nupțial: restrângerea ponderii căsătoriilor timpurii și a familiilor cu copii la vârste tinere. În schimb, a crescut ponderea căsătoriilor târzii, a familiilor fără copii, și au apărut ca un fenomen social „căsătoriile de probă”, concubinajul sau „uniunile consensuale”, după cum le numesc sociologii.

În România, 53,8% din populație trăiește în zone predominant rurale, 33,1% în regiuni intermediare și 13,1% în zone predominant urbane. România se caracterizează printr-un procent ridicat al populației rurale (aproximativ 46%) în comparație cu celelalte țări ale Uniunii Europene (media UE este 28,5%). Regiunile din România cu o pondere mai mare a populației rurale sunt Sud Muntenia (58,6%), Nord-Est (56,8%) și Sud-Vest Oltenia (51,9%). Partea de Vest a țării se caracterizează printr-un spațiu rural mai puțin populat, ceea ce are influență asupra dezvoltării socio-economice a zonei respective.

La momentul aderării României la UE, populația stabilă a țării era de 21.130.503 locuitori, din care 9.413.931 domiciliau în mediul rural, reprezentând 44,56%. După mai bine de un deceniu de integrare europeană, la 1 ianuarie 2018, populația stabilă a țării a scăzut la 19.530.631 locuitori, din care 9.027.161 își aveau reședința în mediul rural, reprezentând 47%. Față de anul 2007, populația stabilă din rural a scăzut cu 386770 persoane, pe fondul intensificării migrației externe, migrației rural-urbane și scăderii fertilității. Acești factori au condus și la o accentuare a fenomenului îmbătrânirii populației rurale, în raport cu populația urbană.

La 1 ianuarie 2007, populația stabilă vârstnică (65 ani și peste) din mediul rural reprezenta 18,64% din totalul populației rurale, iar la 1 ianuarie 2018, populația vârstnică rurală a crescut la 20,25% din totalul populației rurale. Prin urmare, constatăm o accentuare a îmbătrânirii

demografice în zona rurală a României – tendință ireversibilă, care va afecta în mod sever socioeconomia comunităților rurale. Principalii factori ai trendului demografic negativ din mediul rural sunt migrația externă și sporul natural negativ. Pe categorii de vârstă, raportat la anul 2007, populația rurală din categoria 0-14 ani a scăzut cu 13,8% (de la 1751786 persoane în 2007 la 1509417 persoane în 2017). În schimb, categoria celor peste 65 ani a avut o evoluție ascendentă cu 2,38% (de la 1780912 persoane în 2007 la 1823470 persoane în 2017).

Rata sporului natural – indicator demografic care măsoară diferența algebrică între rata natalității și rata mortalității populației – era, în 2007, la nivel național de -1,7‰, în urban de +0,2‰, iar în rural de -4‰. La nivelul anului 2018, rata sporului natural a evoluat spre „negativ”, fiind de -3.1‰ la nivel național, -1,5‰ în mediul urban și -5,2‰ în mediul rural. Cu alte cuvinte, la nivelul anului 2018, în mediul rural, rata sporului natural este negativă, având cu 5,2 mai multe decese decât nașteri raportat la o mie de locuitori.

România se distinge față de țările Uniunii Europene prin ponderea ridicată a populației ocupate în agricultură. În anul 2017, 22,9% din populația ocupată era în sectorul agricol, față de media de la nivelul Uniunii Europene de 5%. Deși populația ocupată în agricultură are o pondere ridicată, contribuția sectorului agricol la formarea PIB este redusă în cazul României (4,4% în anul 2017). Explicația constă în faptul că agricultura practică în România este de subzistență, determinată de utilizarea defectuoasă a factorilor de producție, de lipsa de implicare a factorilor decizionali, de infrastructura depășită tehnic.

Ancheta asupra calității vieții desfășurată de INS arată că ponderea gospodăriilor din mediul rural care, în 2007, nu au putut efectua la timp unele cheltuieli a fost de 22,4%, iar, în 2016, ponderea gospodăriilor rurale cu aceeași problemă a crescut la 35,3%, ceea ce înseamnă o agravare a situației financiare a populației din acest mediu de rezidență. Zonele rurale prezintă un decalaj considerabil față de regiunile urbane sub aspectul dezvoltării economice și bunăstării sociale. În România, prosperitatea este polarizată în jurul marilor municipii reședință de județ (București, Cluj-Napoca, Timișoara, Iași, Constanța, Oradea, Sibiu etc.) și zonelor metropolitane ale acestora.

5. Îmbătrânirea populației și consecințele acesteia

Sociologii și demografii definesc îmbătrânirea demografică ca fiind creșterea ponderii persoanelor vârstnice (65 de ani și peste) în cadrul efectivului total al populației studiate, în detrimentul celorlalte categorii de vârstă (tinerii și adulții), ca tendință fermă și de lungă durată (Sora *et. al.* 1996; Rotariu 2009, 2010; Netedu 2016; Jemna 2017). În rapoartele ONU privind populația lumii, îmbătrânirea populației reprezintă creșterea inevitabilă a ponderii persoanelor vârstnice care rezultă din scăderea fertilității și creșterea speranței de viață, fenomene care caracterizează tranziția demografică.

Procesul de îmbătrânire demografică este specific țărilor dezvoltate în care îmbunătățirea nivelului de trai și progresele științei medicale au condus inevitabil la creșterea speranței de viață și implicit a efectivului de persoane vârstnice în populația totală. Totodată, creșterea nivelului de trai este asociat cu modificări în sfera preferințelor sociale și ale comportamentului demografic. Tinerii din țările democratice, dezvoltate economic și emancipate cultural amână momentul căsătoriei și nașterii copiilor, fiind mai preocupați de formarea și inserția socioprofesională, de modalitățile tot mai diversificate și atractive de petrecere a timpului liber. Scăderea fertilității caracteristică țărilor avansate aflate în faza celei de-a doua tranziții demografice este considerat factorul care contribuie în cea mai mare măsură la îmbătrânirea populației. Conform datelor ONU, pe termen lung, ponderea populației vârstnice va crește chiar și în regiunile unde natalitatea este superioară ratei de reproducere (2,1 copii) care reprezintă nivelul peste care se produce înlocuirea generațiilor.

Îmbătrânirea demografică este determinată și de amplificarea migrației forței de muncă (populația activă economic), supusă riscului fertilității, fapt care conduce la reducerea efectivului populației tinere și adulte (0-64 de ani) în favoarea efectivului populației vârstnice. În cazul României, îmbătrânirea demografică este explicată mai degrabă de scăderea natalității și migrarea

unui contingent semnificativ de populație tânără și adultă, decât de prelungirea vieții persoanelor vârstnice. În țările dezvoltate economic, în care speranța de viață depășește 70 de ani, începe să se manifeste o tendință clară de îmbătrânire a bătrânilor, exprimată prin creșterea ponderii acestora în totalul populației vârstnice (Rotariu 2010, p. 79).

Procesul de îmbătrânire demografică este cel mai avansat în Japonia, Europa și America de Nord, continente cu țări dezvoltate aflate în a doua fază a tranziției demografice caracterizată prin mortalitate scăzută, fertilitate scăzută, urbanizare, migrație, populație îmbătrânită, economii avansate, democrații consolidate sau în curs de consolidare, bunăstare, egalitate de gen (Jemna 2017, pp. 122-128).

Conform datelor Eurostat, în anul 1991, populația României era de 23192274 persoane, iar în anul 2017 erau înregistrate 19644350 persoane, mai puțin cu 3547924 de persoane ceea ce reprezintă o scădere cu 15,29% a populației. Ponderea populației tinere (0-14 ani) în populația totală descrie o îmbătrânire prin baza piramidei vârstelor populației. În România anului 1991, ponderea populației tinere era mai mare decât dublul ponderii populației vârstnice în totalul populației: 23,3% tineri față de 10,6% vârstnici. După mai bine de două decenii de tranziție demografică caracterizată prin scăderea natalității și migrație externă, ponderea persoanelor tinere (15,6%) este devansată de ponderea persoanelor vârstnice (17,8%). Irlanda și Franța sunt țările cu ponderea cea mai mare a populației tinere (21,1%, respectiv 18,3%), la polul opus aflându-se Germania (13,4%) și Italia (13,5%).

Datele Eurostat arată că ponderea populației adulte din România a evoluat ascendent în intervalul [66% (în anul 1990) și 68,5% (în anul 2001)]. În decurs de 15 ani (1998-2013), ponderea adulților din România a fost constantă (68-68,5%). Populația adultă formată din persoanele cu vârste între 15-64 ani prezintă interes pentru un alt indicator statistic – îmbătrânirea populației active, care se calculează împărțind efectivul (sau ponderea) populației cu vârste între 40-64 de ani (sau 45-64 de ani) la efectivul (sau ponderea) populației cu vârste între 15-64 de ani. Îmbătrânirea populației active ne arată de fapt cât de îmbătrânită este forța de muncă, aspect care interesează evoluția resurselor de muncă din perspectiva productivității muncii și alocării acestora în anumite sectoare ale economiei la nivel național și european.

Îmbătrânirea populației adulte (sau îmbătrânirea forței de muncă) este un proces care, de regulă, precede pe cel al îmbătrânirii demografice și arată creșterea ponderii persoanelor vârstnice active în vârstă de 40-59 sau 45-64 ani, în totalul populației adulte active (15-59 sau 15-64 ani), în timp ce greutatea specifică a populației active tinere (20-39 sau 25-44 ani) este în scădere sau rămâne aproape neschimbată.

Ponderea populației de adulți vârstnici (45-64 ani) în totalul populației adulte (15-64 ani) a crescut în România de la 33,4% (în anul 1991) la 41% (în anul 2017). Spre comparație, în Franța ponderea adulților vârstnici a evoluat de la 31,1% (în anul 1991) la 41,6% (în anul 2017). În Uniunea Europeană ponderea adulților vârstnici s-a majorat de la 33,9% (în anul 1991) la 42,4% (în anul 2017).

Pentru o perspectivă transversală asupra procesului de îmbătrânire demografică se calculează indicii de îmbătrânire a populației ca raport între persoanele vârstnice (65 de ani și peste) și persoanele tinere (0-14 ani). În România anului 1991, indicii de îmbătrânire a populației era de 45,3%, ceea ce înseamnă că unui număr de 45 de bătrâni îi corespund 100 de tineri. În anul 2017, indicii de îmbătrânire a populației a crescut până la valoarea de 114,3%, ceea ce arată că unui număr de 114 bătrâni îi revine un număr de 100 de tineri. Indicii de îmbătrânire a populației țărilor membre ale Uniunii Europene era de 124,7% la nivelul anului 2017, rezultând un număr de 125 de bătrâni la 100 de tineri.

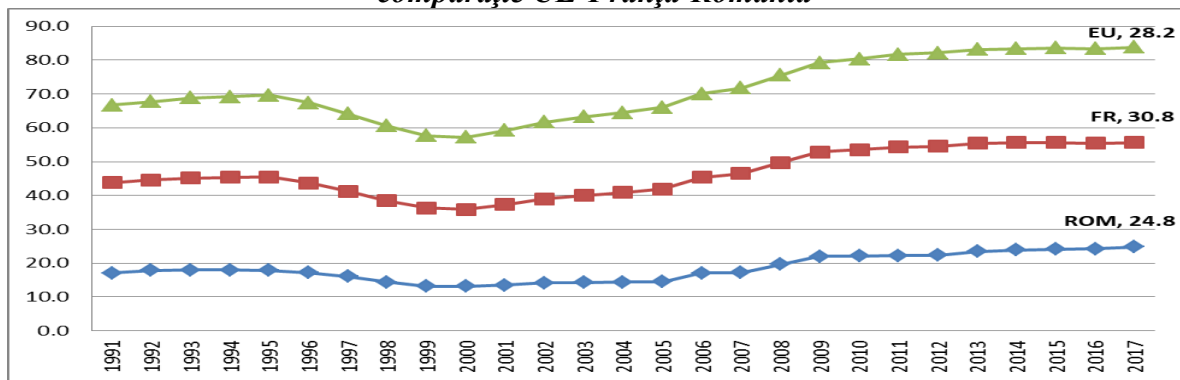
Pentru a pune în evidență structura pe vârste a populației și relațiile dintre segmentele acesteia (tineri și/sau vârstnici *versus* adulți) se folosește un indicator sintetic – *raportul de dependență* – obținut prin împărțirea efectivului (sau ponderii) populației tinere adunat cu efectivul (sau ponderea) populației vârstnice la efectivul (sau ponderea) populației adulte. Cu alte cuvinte,

asa-numitul „raport de dependență demografică” este raportul dintre numărul persoanelor în vârstă „dependentă” (copiii și vârstnicii) și numărul persoanelor în vârstă de muncă, exprimat la 100 de persoane.

În România anului 2017, unui număr de 51 de copii și vârstnici îi revine un număr de 100 de adulți. Raportându-ne la Uniunea Europeană, în anul 2017, la un efectiv de aproximativ 49 de copii și vârstnici îi revine un efectiv de 100 de adulți. Într-un viitor nu prea îndepărtat, rata de dependență a populației României va evolua spre valorile înregistrate de populația Uniunii Europene dacă ținem seama de impactul migrației externe care reduce considerabil segmentul populației adulte (15-64 de ani), activă economic și supusă riscului fertilității.

Ultimul indicator utilizat în analiza statistică a procesului de îmbătrânire demografică este așa-numitul „indice de senioritate” prin care se înțelege ponderea „vârstnicilor bătrâni” (80 de ani și peste) în totalul populației vârstnice (65 de ani și peste). Creșterea ponderii vârstnicilor bătrâni arată longevitatea care caracterizează o populație, fiind și un indicator al calității vieții.

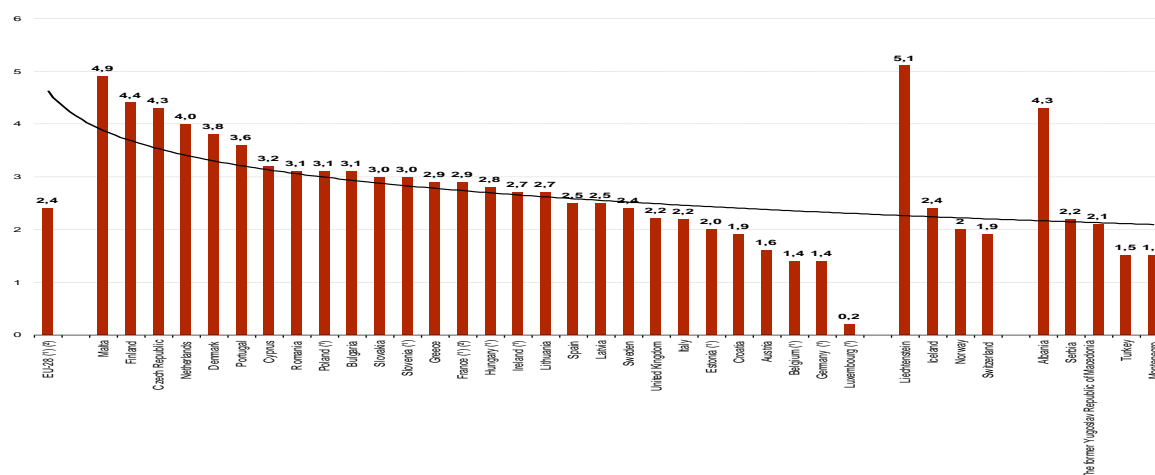
Figura 5. Ponderea persoanelor cu vârste de 80 de ani și peste în totalul populației vârstnice (%): comparație UE-Franța-România

Sursa: prelucrare proprie pe baza datelor EUROSTAT(<https://ec.europa.eu/Eurostat>)

Un sfert din persoanele vârstnice din România aveau vârste de 80 de ani și peste în anul 2017. Spre comparație, „vârstnicii bătrâni” („seniorii”) reprezentau 30,8% din totalul persoanelor vârstnice din Franța. Indicele de senioritate arată longevitatea unei populații care este asociată cu un nivel crescut al calității vieții. Țările dezvoltate cu populație îmbătrânită promovează politici publice prin care încurajează participarea socială activă a persoanelor vârstnice, obținerea unui grad mai ridicat de independență și siguranță, dezvoltarea de servicii sociale și medicale orientate spre nevoile acestui segment de populație, precum și aducerea în câmpul muncii a „vârstnicilor tineri”, capabili să desfășoare activități în anumite sectoare ale economiei naționale.

Potrivit Eurostat, la 1 ianuarie 2017, ponderea persoanelor vârstnice (cu vârste de 65 de ani și peste) din UE-28 a fost de 19,4%, o creștere cu 2,4 puncte procentuale față de situația din 2007. În clasamentul țărilor membre UE cu cele mai îmbătrânite populații conduce Italia cu 22,3% persoane vârstnice în totalul populației, urmată de Grecia cu 21,5% și Germania cu 21,2%. Țara cea mai puțin afectată de procesul îmbătrânirii demografice este Irlanda cu o pondere de 13,5% persoane vârstnice în totalul populației.

Figura 6. Evoluția populației vârstnice (65 de ani și peste) în perioada 2007-2017 (%)

Sursa: <http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/> - 2018

Trendul procesului de îmbătrânire demografică la nivelul UE-28, corespunzător perioadei 2007-2017, este descris în figura de mai sus printr-o linie logaritmică. Ponderea persoanelor vârstnice în totalul populațiilor unor țări europene ca Malta, Finlanda, Cehia, Olanda a crescut în ultimul deceniu cu patru puncte procentuale și peste. În perioada 2007-2017, ponderea persoanelor vârstnice din România s-a majorat cu peste 3 puncte procentuale.

În ultimii zece ani, vârsta mediană a României a crescut cu 4,5 puncte procentuale, fiind cea mai mare creștere din UE-28, în timp ce Franța a avut o creștere ceva mai lentă, de doar 2,3 puncte procentuale. În toate statele membre ale Uniunii Europene, vârsta mediană a fost cuprinsă între 36,9 ani în Irlanda și 45,9 ani atât în Germania și Italia. România se apropie treptat de valorile indicatorilor ce descriu îmbătrânirea demografică (procentul persoanelor vârstnice și vârsta mediană) în țările UE-28, procesul de îmbătrânire a populației din țara noastră fiind accentuat de migrația externă.

Procesul de îmbătrânire a populației României își continuă trendul ascendent, indicele de îmbătrânire a populației fiind de 116,9 persoane vârstnice la 100 de tineri sub 15 ani. Indicele de îmbătrânire demografică a crescut de la 114,4 (la 1 ianuarie 2017) la 116,9 persoane vârstnice la 100 persoane tinere (la 1 ianuarie 2018). Ponderea populației de 0-14 ani în totalul populației României s-a menținut la valoarea determinată pentru 1 ianuarie 2017 (15,6%), în timp ce ponderea populației de 65 ani și peste în totalul populației a înregistrat o creștere de 0,4 puncte procentuale (de la 17,8% în 2017 la 18,2% la 1 ianuarie 2018). Ecarterul dintre populația vârstnică de 65 ani și peste și populația tânără de 0-14 ani a ajuns la 513000 persoane (3551000 față de 3038000 persoane). Raportul de dependență demografică a crescut de la 50,1 la 50,9 persoane tinere și vârstnice la 100 persoane adulte (la 1 ianuarie 2018).

Populația vârstnică a României proiectată de Eurostat pentru anul 2080 este estimată la 4,15 milioane persoane vârstnice, în creștere cu 717,4 mii persoane față de anul 2016, când s-au înregistrat 3,44 milioane persoane vârstnice de 65 de ani și peste. În stabilirea ipotezelor de proiectare a populației pentru anul 2080, Eurostat a luat în calcul diferențele sociodemografice dintre statele membre și a stabilit perioada de timp când nivelul fertilității și nivelul speranței de viață din fiecare stat membru UE-28 vor convergi, iar diferențele privind fenomenele demografice dintre state se vor estompa.

În anul 2018, *Direcția de studii, proiecții demografice și recensământul populației* din cadrul INS a realizat o serie de proiecții demografice privind evoluția populației vârstnice a României la orizontul anului 2060. Dintre cele cinci variante de proiecții demografice prezentate (constantă, optimistă, medie, intermediară, pesimistă), reținem varianta medie considerată cea mai

plauzibilă asupra evoluției populației, conform căreia România ar urma să aibă, în anul 2060, o populație vârstnică rezidentă de aproximativ 4,1 milioane locuitori, ceea ce înseamnă o creștere cu 18 procente (cu 623000 persoane) față de efectivul populației vârstnice rezidente din 2016.

Ca o concluzie la studiul INS privind proiectarea populației vârstnice a României, la orizontul anului 2060, pe fondul natalității și fertilității scăzute, precum și a migrării populației apte de muncă, structura pe grupe mari de vârstă a populației va continua să se modifice în sensul reducerii numărului și ponderii tinerilor (de 0-14 ani) și a populației adulte (de 15-64 ani), concomitent cu creșterea numărului și ponderii populației vârstnice (de 65 ani și peste).

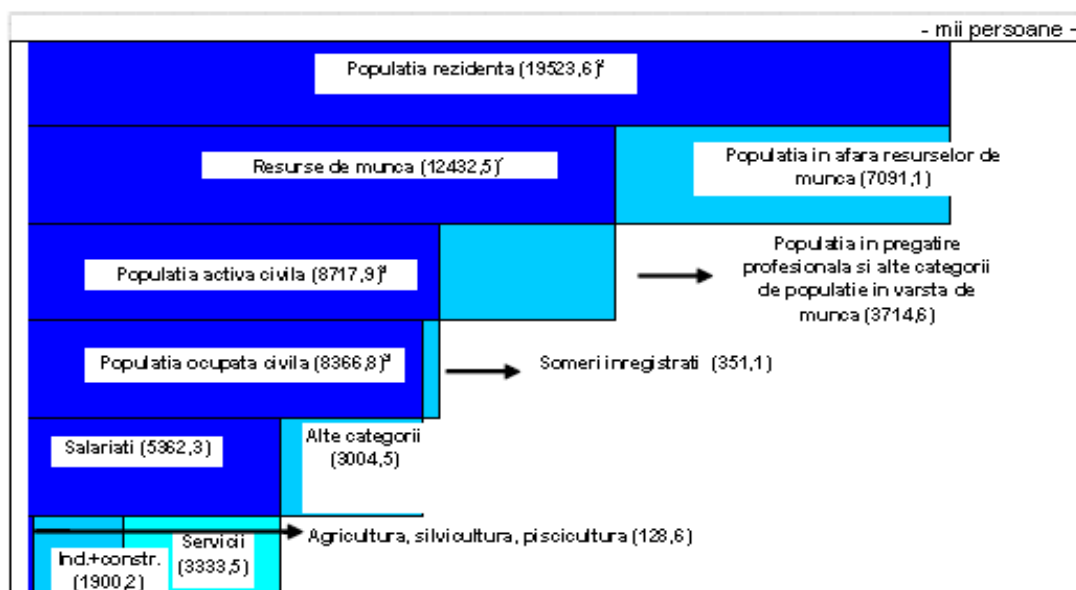
6. Aspecte statistice privind deficitului de forță de muncă

Pentru analiza statistică a resurselor de muncă, Institutul Național de Statistică utilizează date din trei surse principale: 1) statistica demografică (efectivul populației stabile), 2) statistica forței de muncă cu date rezultate din Ancheta anuală asupra costului forței de muncă în întreprinderi și Ancheta forței de muncă în gospodării –AMIGO și 3) surse de date administrative. Datele rezultate din cercetările statistice menționate compun Balanța forței de muncă, care este structurată pe următoarele capitole: resurse de muncă, populația ocupată civilă, șomeri înregistrați, populația activă civilă, populația în pregătire profesională și alte categorii de populație în vârstă de muncă.

Conform definiției date de INS, resursele de muncă reprezintă acea categorie de populație care dispune de ansamblul capacităților fizice și intelectuale care îi permit să desfășoare o muncă utilă în una din activitățile economiei naționale. Acestea includ două categorii de populație: 1) populația în vârstă de muncă aptă de lucru și 2) persoanele sub și peste vârsta de muncă aflate în activitate. Populația în vârstă de muncă aptă de lucru se determină prin scăderea din populația în vârstă de muncă a persoanelor cu incapacitate permanentă de muncă și a pensionarilor în vârstă de muncă ce nu lucrează.

La începutul anului 2018, resursele de muncă ale României, estimate pe baza populației rezidente (stabile) a României, au fost de 12432,5 mii persoane, reprezentând 63,7% din populația totală a țării. Ponderea majoritară în resursele de muncă au deținut-o bărbații (52,4%).

Figura 7. Analiza balanței forței de muncă (sursa: INS –1 ianuarie 2018)

Populația activă civilă cuprinde populația ocupată civilă și șomerii înregistrați ca persoane aflate în căutarea unui loc de muncă la agențiile pentru ocuparea forței de muncă. Conform estimărilor INS, la 1 ianuarie 2018, populația activă civilă era de 8717,9 mii persoane, reprezentând 44,7% din populația rezidentă a țării. În populația activă civilă femeile dețineau o pondere mai

scăzută comparativ cu bărbații (45,3% femei față de 54,7% bărbați). Dintre persoanele active de sex feminin 96,2% erau ocupate și 3,8% în șomaj. În totalul populației active civile, populația ocupată deținea o pondere de 96,0%.

Populația ocupată civilă cuprinde toate persoanele care au o ocupație aducătoare de venit, pe care o exercită în mod obișnuit în una din activitățile economiei naționale, fiind încadrate într-o activitate economică sau socială, în baza unui contract de muncă sau în mod independent (pe cont propriu) în scopul obținerii unor venituri sub formă de salarii, plată în natură etc. Categoriile de persoane incluse în populația ocupată civilă sunt următoarele: salariați care lucrează în una din activitățile economiei naționale în unități din sectorul public (integral de stat și public de interes național), patroni - conducători de unități private care utilizează pentru realizarea activității forță de muncă salariată, lucrători pe cont propriu și lucrători familiali neremunerați. Conform acestui indicator statistic, la 1 ianuarie 2018, populația ocupată civilă a fost de 8366,8 mii persoane, iar rata de ocupare a resurselor de muncă (proporția persoanelor ocupate în resursele de muncă) a fost de 67,3%. Rata ocupării la persoanele de sex feminin a fost de 64,3%, mai redusă cu 5,7 puncte procentuale comparativ cu rata ocupării la bărbați (70,0%).

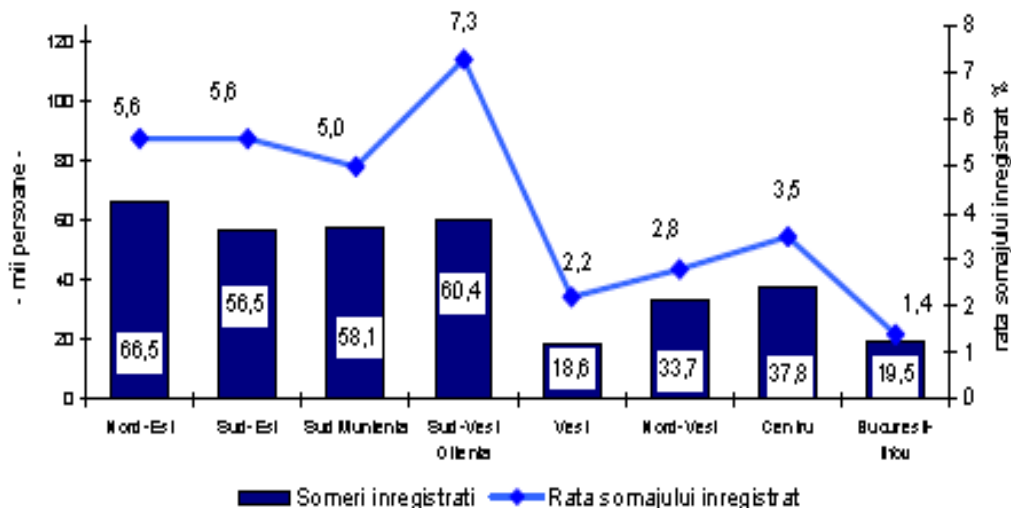
Potrivit INS, repartizarea populației ocupate civile pe forme de proprietate evidențiază o pondere a persoanelor ocupate în sectorul privat (83,0%) de 5,6 ori mai mare decât cea a persoanelor ocupate în sectorul public (14,9%). După forma de proprietate a unităților în care au lucrat, bărbații dețineau ponderea majoritară în populația ocupată civilă din sectorul mixt (63,6%) și privat (57,3%). În schimb, femeile erau preponderente în unitățile publice (61,1%). Analiza privind distribuția populației ocupate civile pe forme de proprietate și activități ale economiei naționale arată o concentrare a persoanelor ocupate din sectorul public (97,8%) și mixt (98,3%) în activitățile neagricole.

Salariații continuă să dețină cea mai mare pondere (64,1%) în totalul populației ocupate civile. Domeniile de activitate care concentrează cei mai mulți salariați sunt serviciile sociale (96,8%), serviciile comerciale (79,3%), urmate de industrie și construcții (71,5%).

Cea mai mare rată de ocupare a resurselor de muncă a fost de 88,6% și a revenit regiunii București – Ilfov. Dintre celelalte regiuni, valori mai ridicate s-au înregistrat în regiunile Nord – Vest (71,6 %), Vest (71,1%), și cele mai scăzute în regiunile Nord – Est (56,4%) și Sud – Muntenia (59,5%). În toate regiunile, rata de ocupare a înregistrat valori mai ridicate pentru persoanele de sex masculin comparativ cu cele de sex feminin. Ecartul dintre ratele de ocupare pentru cele două sexe a avut valori cuprinse între 10,9 puncte procentuale (regiunea Centru) și 3,0 puncte procentuale (regiunea Nord – Est).

Șomerii înregistrați reprezintă persoanele care potrivit Legii nr.76/2002 cu modificările și completările ulterioare, sunt înregistrate la agenția pentru ocuparea forței de muncă. Rata șomajului înregistrat reprezintă raportul, exprimat procentual, dintre numărul de șomeri înregistrați și populația activă civilă. Conform Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă (ANOFM) și INS, la sfârșitul anului 2017, regiunea Nord – Est deținea 18,9% din numărul total al șomerilor înregistrați, urmată de regiunile Sud – Vest Oltenia (17,2%) și Sud – Muntenia (16,5%). Cea mai mică pondere a revenit regiunii Vest (5,3%) cu 18,6 mii șomeri. Rata șomajului înregistrat, la 31 decembrie 2017, a atins cea mai ridicată valoare în regiunea, Sud-Vest Oltenia (7,3%), iar cea mai mică în regiunea București - Ilfov (1,4%).

Figura 8. Numărul șomerilor înregistrați și rata șomajului (sursa: INS –31 decembrie 2017)

Populația în pregătire profesională și alte categorii de populație în vârstă de muncă cuprinde elevii și studenții în vârstă de muncă la cursuri de zi, femeile casnice, persoanele exceptate din populația ocupată civilă și alte categorii de populație neocupată. Aceste categorii de populație care, de asemenea, compun resursele de muncă au reprezentat 29,9% din totalul acestora. Un interes aparte pentru sociologi și specialiștii în resurse umane poate fi constituit din așa-numitele „alte categorii de populație neocupată”. Aici ne referim la populația în vârstă de muncă care nu se află în nici o formă de pregătire profesională, nici în evidențele Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă, nici nu muncește. Cercetarea sociodemografică și economică a acestei categorii de populație ar putea oferi mai multe explicații privind deficitul forței de muncă. Conform Eurostat, 20,6% dintre tinerii români cu vârste între 20 și 34 de ani nu muncesc, nu se află în pregătire profesională, nu învață.

7. Concluzii

Sărăcia continuă să fie o problemă pentru România și o cauză a migrației externe. Dacă în ceea ce privește reducerea sărăciei extreme s-au făcut progrese în deceniul post-aderare la UE, sărăcia copiilor, sărăcia persoanelor vârstnice din mediul rural, sărăcia angajaților reprezintă tot atâtea probleme care încă așteaptă să primească soluții din partea decidenților în materie de politici publice.

Prin aprobarea Strategiei naționale privind incluziunea socială și reducerea sărăciei 2015-2020, a Planului strategic pentru perioada 2015-2020, a Strategiei naționale pentru protecția persoanelor în vârstă și promovarea îmbătrânirii active pentru perioada 2015-2020, precum și prin implementarea Planului operațional pentru perioada 2016-2020, Guvernul României își propune să reducă substanțial sărăcia care afectează copiii, salariații săraci și vârstnicii și pentru a crește nivelul de trai până în 2030 – conform Strategiei Naționale de Dezvoltare Durabilă a României lansată în 2018, în conformitate cu prevederile Agendei 2030 pentru Dezvoltare Durabilă.

Migrația externă este cea de-a doua problemă socio-demografică care este determinată de cauze sociale și economice. În momentul în care nivelul de trai din România se va apropia de valorile medii ale indicatorilor care descriu această stare în țările UE-28, se va putea vorbi de o scădere semnificativă a migrației externe. Dezvoltarea economică, creșterea nivelului de trai, locurile de muncă bine plătite pot încuraja remigrația a românilor.

Îmbătrânirea demografică implică o serie de consecințe socioeconomice care timit la sustenabilitatea financiară a sistemelor publice și private de pensii, la creșterea cheltuielilor cu asistența medicală și cu asistența socială a persoanelor vârstnice. La nivelul Ministerului Muncii și

Justiției Sociale din România a fost elaborată *Strategia națională pentru promovarea îmbătrânirii active și protecția persoanelor vârstnice 2015–2020*, document care valorifică analizele de statistică demografică realizate de INS, Eurostat și Divizia pentru populație a ONU. Dacă în primele decenii de tranziție accentul a fost pus pe asistența socială a copilului aflat în dificultate, în viitorul apropiat preocuparea decidenților în materie de politici publice se va orienta spre dezvoltarea asistenței sociale a persoanelor vârstnice.

Îmbătrânirea populației active economic (15-64 de ani) corelată cu nevoia de forță de muncă va impune o discuție despre modul în care se pot aduce în câmpul muncii acele resurse umane formate din persoanele vârstnice care dispun de capacitatea fizică și psihică necesară desfășurării unor activități economice. În spațiul public românesc se poartă deja discuții despre majorarea vârstei de pensionare. Recent, s-a creat cadrul legal pentru ca persoanele în vârstă de pensionare să poate opta pentru continuarea activității profesionale.

Regândirea modului în care ne raportăm la creșterea ponderii persoanelor vârstnice în totalul populației trebuie să țină seama de obiectivele de dezvoltare durabilă prevăzute în *Agenda 2030*, în special cele referitoare la eradicarea sărăciei, asigurarea sănătății, promovarea egalității de gen, creșterea ocupării, așezări umane ecologice, toate circumscrise principiului „no one will be left behind”.

Bibliografie

1. Asandului, L. (2007). *Elemente de demografie*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”.
2. Baci, I.C., Iftimoaei, C. (2018a). „Statistical Analysis of the External Migration from Romania after Accession to European Union”, in *Romanian Statistical Review - Supplement* nr. 12.
3. Baci, I.C., Iftimoaei, C. (2018b). „Statistical Analysis of the Socio-demographic and Economic Characteristics of Rural Areas in Romania After EU Accession”, in *Agricultural Economics and Rural Development: Realities and Perspectives for Romania*, București: Editura ASE.
4. Comisia Europeană (2010). *Strategia Europa 2020. O strategie europeană pentru o creștere inteligentă, ecologică și favorabilă incluziunii*, https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_RO_ACT_part1_v1.pdf, ultima accesare august 2019.
5. European Commission (2017). *The 2018 Ageing Report. Underlying Assumptions & Projection Methodologies*. Institutional Paper 065.
6. Eurostat (2019). *Population structure and ageing*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_structure_and_ageing.
7. Ghețău, V. (2007). *Declinul demografic și viitorul populației României. O perspectivă din anul 2007 asupra populației României în secolul 21*. București: Editura ALPHA MDN.
8. INS (2018). *Dimensiuni ale incluziunii sociale în România*. București: Editura INS.
9. INS (2018). *Coordonate ale nivelului de trai în România. Veniturile și consumul populației în anul 2017*. București: Editura INS.
10. INS (2018). *Proiectarea populației vârstnice a României în profil teritorial la orizontul anului 2060*. București: Editura INS.
11. INS (2018). *Femeile și bărbații. Parteneriat pentru viață*, www.insse.ro, ultima accesare ianuarie 2019.
12. Institutul Național de Statistică, Baza de date TEMPO, <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/>
13. Iftimoaei, C. (2018). „Demographic Ageing in France and Romania. A Comparative Statistical Analysis” in *Scientific Annals of "Alexandru Ioan Cuza" University of Iasi. (New Series) Sociology and Social Work Section – XI-th Volume, No.2*.
14. Iftimoaei, C. (2015). *Despre securitate, consolidare democratică și bună guvernare. România în context regional*. Iași: Editura Lumen.

15. Jemna, D.V. (2018). *Demografia României*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”.
16. Lalett, P., Paillat, P. (1999). „Changements de structure et l'émergence du troisième âge” in Jean-Pierre Bardet, Jacques Dupâquier (ed.). *Histoire des populations de l'Europe*, vol. III, Les temps incertains. Paris: Fayard.
17. Netedu, A. (2016). *Demografie și sociologia populațiilor. Elemente teoretice și practice*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”.
18. Rotariu, T, Dumănescu, L., Hărăguș, M. (2017). *Demografia României în perioada postbelică (1948-2015)*. Iași: Editura Polirom.
19. Rotariu, T. (2010). *Studii demografice*. Iași: Editura Polirom.
20. Rotariu, T. (2009). *Demografie și sociologia populației. Structuri și procese demografice*. Iași: Editura Polirom.
21. Sandu, D. (2010). *Lumile sociale ale migrației românești în străinătate*. Iași: Editura Polirom.
22. Sora, V., Hristache, I., Mihăescu, C. (1996). *Demografie și statistică socială*. București: Editura Economică.
23. Trebici, Vl. (1979). *Demografia*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.
24. Țarcă, M. (1997). *Demografie*. București: Editura Economică.
25. United Nations (2015). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development* <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>, ultima accesare septembrie 2019.